

Вељко Сјеклоћа, КРСТО ПОПОВИЋ У ИСТОРИЈСКОЈ ГРАЂИ И ЛИТЕРАТУРИ, Подгорица 1998, стр. 396

Да ли одмах да признам да није лако представити књигу Вељка Сјеклоће - *Крсто Поповић у историјској грађи и литератури*, чак, или поготово, кад то чиним у друштву поштованих колега, са којима нијесам имао времена ни да размијенимо опште утиске о књизи, а камо ли да се договоримо шта би ко говорио, како би се понијела цјеловита слика о мјесту ове књиге у нашој историографији. Тешкоћа је увећана и увјерењем да већина присутних има одређен суд о Крсту Поповићу и без ове књиге, из чега произлази прва дилема: да ли у назнакама прво да говорим о аутору, или о *његовом* главном јунаку најновијег дјела.

Оцењујем, не без разлога, да треба да се прво упознамо са основним биографским подацима овог гласовитог Црногорца, и врло контраверзне личности. Аутор педантно биљежи податке од његовог рођења 1881. па до смрти 1947. године. У том бурном времену брже се живјело, па се брже и старило. А данас су те године релативно младе (66); па је то била искуствена старост.

У представљању свога јунака аутор акцентира сљедеће чињенице: након основне школе завршио је официрску школу као први у рангу; већ 1906. године, дакле са 25 година, постаје потпоручник а три године касније поручник; био је и предавач у Подофицирској школи на Цетињу; године 1913. унапријеђен је у чин капетана; испит из

патриотизма полагао је на Брегалници код чувеног војводе Путника, а на Мојковцу 1916. код гласовитог сердара Јанка Вукотића, који га је звао "други Старина Новак" - познати јунак из народне пјесме. Аутор даље каже да "Крсто Поповић није изишао ни из једног рата, или веће битке, а да му се не посвети неко признање" (33). И да му је Јанко Вукотић рекао: "Док Црна Гора има таквих јунака - не треба јој се плашити за слободу" (33). Овај дио оцјена о Крсту Поповићу завршићу ауторовом констатацијом да "Крстовој љубави према Црној Гори - нема премца" (34). Аутор прати његов морални лик и војничку каријеру и касније, па цитира његову изјаву из 1916. године: "Ја никада нећу из Црне Горе" (36). Ипак се нашао у мађарском логору и ту остао до 1918. године када је на развалинама Аустро-Угарске рођена нова заједничка држава - Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, од 1929. године названа Југославија. Био је Крсто уз свога господара за вријеме његовог егзила из Црне Горе, након уједињења 1918. године. Био је један од најактивнијих учесника познате Божићне побуне 1919. године, за коју аутор нуди аутентичне податке - до сада непознате или мање познате - о њеном обиму, жариштима, трајању и погинулим са обије стране. Чудио се констатацији француског генерала, који је са лица мјеста извјештавао: "Уз ријетке изу-

зетке - сви су за Југославију". Поведен тим и другим констатацијама, аутор закључује да је "тешко замислити да се уопште могао појавити покрет који је био противан уједињењу 1918. године" (74).

Аутор даље излаже услове под којим су се Црногорци у Италији припремали за побуну против новог режима у Југославији. Опет на основу докумената наводе се обавезе Италијанске владе да финансира Црногорску владу и њену војску, која у Гаети није премашила ниво од 1.155 лица. Сада већ мајор, Крсто Поповић се поново нашао у Црној Гори, од јула 1919. до маја 1920. године. Умјесто герилског рата, извођене су одметничке диверзије. Сваки учесник Подгоричке скупштине био је уцијењен на 50.000 динара, а митрополит Гаврило Дожић чак на 80.000 динара (87).

Како је Италија помагала побуну и одметнички покрет из властитог интереса тако је и распустила црногорску војску уз образложење да "Италијани желе да имају пријатељске односе са сусједном Југославијом" (104). Није случајно што се то десило у вријеме потписивања Рапалског мировног уговора између двије државе. У тим чињеницама ваља видјети однос једне велике силе и једне мале династије. Тако је одлуком Италијанске владе распуштена црногорска војска у Гаети, крајем 1921. године. Крсто Поповић је, како смо већ истакли, 1920. године био унапријеђен у чин мајора. Црногорска влада у Паризу најзад га је унаприједила у чин бригадира, како се он и потписивао, што је одговарало чину генерала. Због наведених догађаја у Италији, он се настанио у Аргентини до 1930. године, када је прешао у Белгију и Француску. Године 1934. помиловао га је краљ Александар и дао му пензију. Настанио се потом у Никшићу, са својом породицом. До рата 1941. године припадао је опозиционом блоку партија (108).

На једном мјесту аутор ће у својој књизи записати да је Крстова "љубав према Црној Гори - била основа њего-

ве идеологије". За истраживача остаје да одгонетне како се управо таква личност наша на кривој страни у бурним ратним догађајима 1941-1945. године. При томе се мање може довести у питање његово понашање и дјеловање у конкретним ситуацијама и приликама. Да ли је он отпочињао једну нову борбу, или је настављао ону коју је његова страна морала изгубити. Његови потомци су се нашли насупрот свог родитеља. Један син му је погинуо у партизанима, а други је преживио рат - као генерал ЈНА и народни херој. Ту заправо почиње прича о трагици наших подјела, у којима није поштеђена ни породица. То је вријеме када се један антифашистички рат претворио у братоубилачки, свеједно чијом кривицом. Парола: Ко није с нама он је противу нас - разрушила је многа пријатељства, кумства и другарства. Мало их је слиједило једну помирљивију парола: Ко није противу нас тај је са нама.

Зато је било доста разарања, омразе и жртава - свеједно на којој страни. Увијек је, управо, народ највише страдао.

Како се рат примицао своје крају - подјеле су бивале све жешће. Назирали су се побјдници; они други су постајали издајници, па и ратни злочинци. При томе не чуди што један херојски народ какав је црногорски, има тако много хероја. Али, тешко је објаснити откуда тај исти народ има тако много издајника! Очито, нешто није у реду са критеријумима по којима су проглашавани - и једни и други. Како, иначе, објаснити чињеницу да је Југославија кандидовала чак 17.000 ратних злочинаца, од којих 2.868 страних држављана, дакле наших окупатора. Гледао сам досије Крста Поповића, од прве до посљедње стране, иако га аутор не доноси у књизи. Како објаснити да је у јуначкој Црној Гори било процитуално, више ратних злочинаца него у, рецимо, Павлићевој НДХ-зији!

Та питања аутор не третира у својој књизи. Чак их и не отвара. И она

отворена питања, која добро запажа, дубље не анализира. Зашто Крста Поповића слиједи релативно не мали број његових саплеменика? Зашто га и противници цијене и уважавају? Као да га сви хоће на својој страни. Сарађује с италијанским окупаторима, а затим са четницима који га касније оптужују да је са дружином "илегални комуниста" (311). Када се разочарао у четнике, нуди сарадњу партизанима - под одређеним условима. Ови то одбијају, да би му при крају рата поново нудили сарадњу, до чега, ипак, не долази. То му није засметало да својим најоданијим каже: "Сви ви идите у партизанску војску, а ја ћу размислити - гдје ћу" (313).

Ова и друга питања аутор као да оставља неком другом времену, погоднијем за научно обликовање, а тиме и професионалним историчарима долазеће генерације који су растерећени емотивности као битног терета за објективно сагледавање личности и времена у коме оне дјелују. Сагледавање глобалних историјских процеса такође је од помоћи за оцјену политичког понашања историјских личности. У конкретном случају се преплићу антикомунизам и монархистичко југословенство. Дубља анализа би упутила да се каже шта је примарно: прво или друго.

Остаје ми, на крају да кажем неколико ријечи о аутору књиге. Вељко Сјеклоћа је одавно присутан у нашој историографији, посебно у публицистици и фељтонистици. Препознатљив је по архивској грађи коју проналази и доноси. Поуздан је фактограф.

Ова књига има све одлике досадашњих његових радова. Чак их и надмашује. Јер се прихватио једне теме, коју су многи други избјегавали. Када је наслонен на архивску грађу - онда је поуздан. А ова књига се ослања на до сада непознати Дневник Крста Поповића. Изворно, значи, сазнајемо Крстов став о битним питањима историјске прошлости Црне Горе, али и њене са-

дашњости. Из њега се види, на примјер, да Крсто Поповић никада није доводио у питање српско поријекло Црногораца. Нијесу Црногорци, како су писали Штедимлија и Секуле Дрљевић "по вјери католици а по националности 'црвени Хрвати'" (252). Напротив, "Црна Гора је наша мила отаџбина у којој је сијала луча слободе - преко 600 година". Што се уједињења 1918. године тиче, он каже: "Сва је наша борба била борба за уједињење са осталим братским народима. У том циљу ми тражимо посебност Црне Горе, а не никако у циљу њене сепарације од осталих брацких земаља" (137). Цитираћу још ријечи једног свједока из затвора федералисте, који на страни 222. каже да Крсто "није био зликовац и убица". Свеједно, доспио је и на тај списак.

Када се Сјеклоћа више служио литературом - онда је мање поуздан у елаборацијама. Стиче се, наиме, утисак да је под њеним утицајем. А понекад је ријеч о старим књигама, већ превазиђених оцјена, или о књигама у којима се често губи представа о историјској истини, која се приказује онако како, када и коме одговара.

Најзад ћу рећи да у књизи има и неких пропуста, који су се могли избјећи, као што су повремена понављања, непрецизна фактографија и навођење ситних детаља који не сметају али и не користе књизи. Недостаје илустрациони материјал који може бити потврда реченог. Ови пропусти се сада не могу исправљати, али је била обавеза рецензента да на њих укажу, тим више што су то позната имена у нашој историографији.

И, да закључим: историографија је добила једно лијепо остварење. Тема је врло занимљива и до сада овдје најпотпуније обрађена. Текст је јако читљив и вјерујем да ће књига наши пут до шире читалачке публике.

Аутору треба честитати, и ја то чиним са задовољством.

Академик Зоран ЛАКИЋ